

NOTE DESPRE OPERA LUI H. BOERHAAVE (290 DE ANI DE LA NAȘTEREA SA, 220 ANI DE LA MOARTEA SA).

Louis S. *Copelman*

Eminent medic, filozof, botanist, chimist și filolog *Hermann Boerhaave* (1668–1738) a fost supranumit în timpul vieții sale, „profesorul întregii Europe“.

El a creat învățămîntul clinic la patul bolnavului, a publicat „Elementa chimiae“, un tratat de valoare, și a întemeiat Grădină botanică din Leyda, cu mii de specii de plante, aduse din Indii și din Ceylon.

Dintre numeroasele sale constatări importante, trebuie să menționăm că el a descris pentru prima oară ruptura spontană a esofagului.

Cu două secole înainte de descoperirea foliculinei, *Boerhaave* reproduce în „Prelegerile Academice“ comunicarea lui *Gandolf* și *Drakins* la Academia Franceză, în 1707 „Menstruația este în raport cu un ferment care se găsește în organele genitale și în alte organe și acest ferment (în textul lui *Boerhaave* hoc fermentum) este în măsură să producă hipertrofia uterină“.

---

* *Romina medicală*, nr. 6, din 15 aprilie 1875, p. 81–85.

În „Prelegerile Academice” *Boerhaave* mai arată că *Harvey* este primul care a dovedit autonomia uterină: „faptul că fătul este expulzat când mama se află în stare de comă paralizică sau după moartea mamei, dovedește pentru *Harvey* forța excepțională a musculaturii uterine și capacitatea de a acționa după încetarea vieții”.

Constatări extrem de importante ale lui *Boerhaave* se referă la oscilațiile temperaturii, în raport cu ciclul sexual. Astăzi știm că există urcări ale temperaturii în epoca ovulatorie și că o temperatură „în platou” reprezintă semnul unei deficiențe progesteronice. *Boerhaave* descrie însă un alt fapt remarcabil: „orice pubertate feminină este precedată de un grad de febră”.

Această noțiune are un deosebit interes diagnostic pentru diferențierea unei febre fiziologice de o temperatura patologică.

În lucrările lui *Boerhaave* găsim reproduse numeroase aforisme ale lui *Hippocrat*, ca de ex.: „În lunile în care fluxul menstrual este oprit, pot să apară crize de furie sau accese de epilepsie. În același timp se observă și dezvoltarea sinilor. Vindecarea este condiționată de revenirea menstruației”. Afirmatia prezintă o deosebită actualitate, întrucât epilepsia e studiată astăzi în lumina activității neurohormonale.

De un interes deosebit apare capitolul din „Prelegerile Academice” intitulat „De somno”. Natura somnului, scrie *Boerhaave* este necunoscută.

Citează însă o serie de lucrări de valoare, demne de a fi reconsiderate *Harvey*, despre care *Boerhaave* nu poate vorbi „sine reverentia”, este surprins de contrastul, în timpul somnului dintre repausul creierului și activitatea neîntreruptă a inimii”. În somn, toate pasiunile dorm, și inspirația poezilor și meditația filosofilor își iau zborul...”

De un mare interes ne apare următoarea experiență realizată la sfârșitul secolului XVIII: pentru a aduce un ciine viguros și agresiv în stare de somn. *Drelincourt* face ligatura carotidelor. Animalul este readus în stare de veghe numai prin eliberarea arterelor.

Boerhaave a avut elevi și în țara noastră. În primul rînd vom evoca aici figura medicului ardelean *Samuel Köleséry* născut în 1663, care a studiat la Leyda, în patria lui *Boerhaave*.

Contemporan cu *Boerhaave* și influențat de vederile acestuia este *Francisc Páriz Pápai*, (1649 -1716) medic ardelean, care a studiat la Basel, autorul primei cărți medicale în limba maghiară „Pax Corporis”.

De asemenea *Ștefan Mátyus* vestitul medic din Tg.-Mureș, autorul „Dieteticii” în 6 volume, îl citează adeseori pe maestrul său *Boerhaave*.

Există unele indicii care arată că *Molnár Adám*, primul medic maghiar, care a activat în Muntenia, a fost adept însuflețit al lui *Boerhaave*.

În Muntenia, istoricul *Ionescu Gion* menționează pe drul *Teodorake* „un mare cunoscător al doctrinei lui *Boerhaave*, care a profesat la București, venind de la Atena, în anul 1727”.

În ediția originală a „Primului manual de psihologie în limba română”, tipărit la Iași în 1871, la capitolul „Imaginației” autorul ne aduce următorul exemplu: „Într-un orfelinat din Olanda la Harlem, un grup de fete au căpătat crize asemănătoare epilepsiei, prin imitație succesivă. Toate încercările medicilor fiind zadarnice, a fost chemat *Boerhaave*. Ilustrul savant a pus tigăi cu cărbuni în cameră, iar deasupra tigăilor instrumente de chirurgie. Apoi a anunțat că se poate de tare că va arde cu fierul roșu prima elevă care va mai face astfel de criză... Imaginația durerii a fost mai puternică decît a convulsiilor și toate bolnavele s-au vindecat într-un minut!”

Această formă de isterie colectivă, tratată de *Boerhaave* își păstrează actualitatea.

Unul dintre elevii lui *Boerhaave* cu misiuni importante în Principate, a fost doctorul *Daniel Fonseca*.

Sînt multe mărturii cu privire la acest medic, diplomat și călător, dar fără îndoială, cea mai prețioasă este aceea a marelui scriitor *Voltaire*.

Prieten cu *Newton* și *Linné*, iluminatul *Voltaire* manifestă o atenție continuă pentru medicină: în lupta cu privire la inocularea antivarioloasă el ia atitudine energetică în favoarea lui *Jenner* și devine un pasionat susținător al vaccinării.

Portretul doctorului *Daniel Fonseca* medic la curtea domnească de la București se reflectă în opera lui *Voltaire*: „Istoria lui Carol XII.”.

Iată ce scrie *Voltaire*: „Printre personalitățile influente la Poarta Otomană în acea vreme, se află doctorul portughez *Daniel Fonseca*.”

Grație calității sale de medic al *Sultanului Ahmed III*-lea doctorul *Fonseca* se bucură de simpatia vizirilor“.

„Călugarul *Mignon*, avînd misiunea de a studia manuscrise orientale, arată că cel mai în măsură să le cunoască este doctorul *Fonseca* datorită calității sale de medic și consilier al Ambasadei Franceze la Constantinopol, și relațiilor de prietenie cu Domnii Moldovei și ai Munteniei“.

Domn al Moldovei în acea vreme era *Dimitrie Cantemir*.

Aceasta este epoca în care, la 1719, doctorul *Daniel Fonseca* este invitat la București, în calitate de medic și consilier al Domnitorului *Nicolae Mavrocordat*, pe care-l cunoscuse dragoman la Poarta Otomană.

Istoricul *Hammar* îl prezintă pe *Fonseca* „Medicul *Sultanului* și al lui *Niculae Mavrocordat* și reproduce „actul de călătorie al lui *Fonseca*“ aflat în original, la Muzeul Ministerului de Externe de la Paris.

Prin acest act, ministrul Franței la Constantinopol, atestă că se desparte cu mult regret de medicul și consilierul său, d-rul *Daniel Fonseca* de dragul prieteniei pentru *Mavrocordat*, domnitorul Munteniei. În același timp, roagă să i se respecte lui *Fonseca* imunitatea diplomatică, deoarece el își păstrează „calitatea de consilier al Ambasadei“.

Daniel Fonseca a fost elevul lui *Boerhaave* și există indicii certe că și-a trecut chiar teza de doctorat cu profesorul de la Leyda.

Prezența lui *Fonseca* la București este extrem de prețioasă, într-o vreme cînd medicina era la începuturile ei. Contemporan cu *Mavrocordat Dimitrie Cantemir* arată în „Descrierea Moldovei“ că cei mai mulți se tratau cu „leacuri farmece și descîntece“.

E indiscutabil însă că în perioada în care a activat în Principate, *Fonseca* s-a dovedit a fi un discipol fervent al lui *Boerhaave*. Biografia amănunțită a lui *Fonseca* a fost scrisă recent de dr. L. Mayerson și M. A. Haleury